

Province of the
EASTERN CAPE
EDUCATION

**NATIONAL
SENIOR CERTIFICATE**

KEREITI YA 12

LOETSE 2017

**SESOTHO PUO YA LAPENG (HL)
PAMPIRI YA BOBEDI (P2)**

MATSHWAO: 80

NAKO: Dihora tse 2½

Pampiri ena e na le maqephe a 33.

DITAELO LE DIKELETSO HO MOHLAHLUWA

1. Bala ditaello tsena ka hloko pele o qala ho araba dipotso.
2. O se ke wa latella ho bala pampiri yohle. Tadima pele papetla ya dikahare leqepheng le latelang lena, mme o tshwaye dinomoro tsa dipotso, tse botsitsweng dibukeng tseo o ithutileng tsona selemong sena. Ha o entse sena, bala dipotso tseo mme ebe o kgetha tseo o ratang ho di araba.
3. Pampiri ena e arotswe DIKAROLO tse THARO:

KAROLO YA A: Dithothokiso (30)

KAROLO YA B: Padi/Novele (25)

KAROLO YA C: Tshwantshiso/Terama (25)

4. Araba dipotso tse HLANO kaofela: Tse THARO (3) KAROLONG YA A, E LE NNGWE (1) KAROLONG YA B, E LE NNGWE (1) KAROLONG YA C ka mokgwa ona:

KAROLONG YA A: DITHOTHOKISO

Dithothokiso tseo o di rutilweng — Araba dipotso tse PEDI.

Dithothokiso tseo o sa di rutwang — O tlameha ho araba potso ena.

KAROLONG YA B: PADI/ SENGOLWA SA BOHOLOHOLO

Araba potso E LE NNGWE: Padi kapa Sengolwa sa bohoholo

KAROLONG YA C: TSHWANTSHISO/ TERAMA

Araba potso E LE NNGWE

5. KGETHO YA DIPOTSO KAROLONG YA B (PADI) kapa SENGOLWA SA BOHOLOHOLO LE YA C (TSHWANTSHISO/TERAMA)
  - Araba dipotso tsa padi/ ya sengolwa sa bohoholo le tshwantshiso/terama tseo o ithutileng tsona FEELA.
  - Araba potso E LE NNGWE E TELELE le E LE NNGWE ya dipotso TSE KGUTSHWANE. Haeba o araba potso e telele KAROLONG YA B, o lokela ho araba potso e kgutshwane KAROLONG YA C. Sebedisa lenanennetefatso le hlahisitsweng leqepheng la 5 ho o thusa ho etsa kgetho ya hao.
6. BOLELELE BA DIKARABO
  - Potso e telele ya Dithothokiso e lokela ho arajwa ka mantse a ka bang 250–300.
  - Potso e telele ya Padi/ya sengolwa sa Bohoholo le Tshwantshiso/Terama e lokela ho arajwa ka mantse a 400–450.
  - Bolelele ba dikarabo tsa dipotso tse kgutshwane bo tla laolwa ke kabo ya matshwao. Tsepama potsong mme o se ke wa tswa lekoteng.
7. Latela ditaello tse hlahang qalong ya KAROLO ka NNGWE ka hloko.

8. Nomora dikarabo tsa hao jwalo ka ha dipotso di nomorilwe pampiring ena ya dipotso.
9. Qala KAROLO e NNGWE le e NNGWE leqepheng le LETJHA.
10. Sebedisa nako ya hao ka mokgwa o latelang:
  - Metsotso e 40: KAROLONG YA A
  - Metsotso e 55: KAROLONG YA B
  - Metsotso e 55: KAROLONG YA C
11. Ngola ka mongolo o makgethe mme o balehang.

LEQEPHE LA DIKAHARE

Dintlha tse hlalositse leqepheng lena di tla o thusa ho kgetha dipotso tseo o ratang ho di araba ntle le ho qobelleha hore o bale pampiri yohle.

KAROLO YA A: DITHOTHOKISO

Dithothokiso tseo o di rutilweng: Araba dipotso tse PEDI feela ho tsena.

NOMORO YA DIPOTSO	MOFUTA WA POTSO	MATSHWAO	NOMORO YA LEQEPHE
1. Exoda	Mofuta wa potso e telele(ya moqoqo)	10	7
2. Bala mahlohonolo	Mofuta wa potso tse kgutshwane	10	8
3. Se ikgantshel!	Mofuta wa potso tse kgutshwane	10	9
4. Ke lla le wena	Mofuta wa potso tse kgutshwane	10	10

Thothokiso eo o sa e rutwang: O TLAMEHILE HO araba potso ena.

KAROLO YA B: PADI/NOBELE – Araba potso e le nngwe feela

5. Setsokotsane	Mofuta wa potso tse kgutshwane	10	11
-----------------	--------------------------------	----	----

KAROLO YA B: PADI/NOBELE

Araba potso e le NNGWE feela bukeng eo o ithutileng yona.

6. Botsang lebitla	Mofuta wa potso e telele	25	12
7. <i>Botsang lebitla</i>	Mofuta wa potso e kgutshwane	25	12–14
8. <i>Mme</i>	Mofuta wa potso e telele	25	14
9. <i>Mme</i>	Mofuta wa potso e kgutshwane	25	15–16
10. Tutudu ha e patwe	Mofuta wa potso e telele	25	17
11. Tutudu ha e patwe	Mofuta wa potso e kgutshwane	25	17–18

KAPA				
SENGOLWA SA BOHOLOHO: Araba potso e le NNGWE FEELA feela ho sengolwa sa bohoholo.				
12.	Ke Qati e a lomisanwa	Mofuta wa potso e telele (ya moqoqo)	25	19
13.	Ke Qati e a lomisanwa	Mofuta wa potso e kgutshwane	25	20–22

KAROLO YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA
Araba potso e NNGWE feela bukeng eo o e rutilweng.

14.	Seyalemoya	Mofuta wa potso e telele	25	23
15.	Seyalemoya	Mofuta wa potso e kgutshwane	25	23–26
16.	Haeso mafotholeng	Mofuta wa potso e telele	25	27
17.	Haeso mafotholeng	Mofuta wa potso e kgutshwane	25	27–29
18.	Lejwe la kgopiso	Mofuta wa potso e kgutshwane	25	28
19.	Lejwe la kgopiso	Mofuta wa potso e telele	25	28–31

ELA HLOKO: Dikarolong tsa B le C, e NNGWE ya dipotso tse arajwang e tlameha ho ba ya MOQOQO, ha e nngwe e lokela ho ba ya dipotso TSE KGUTSHWANE. Ha o a lokela ho araba dipotso TSE PEDI tsa mofuta wa moqoqo kapa TSE PEDI tsa mofuta wa dipotso tse kgutshwane.

LENANENNETEFATSO

Sebedisa lenanennetefatso lena qetellong ho nnetefatsa hore na efela o arabile dipotso tse hlokehang.

KAROLO YA	NOMORO TSA DIPOTSO	PALO YA DIPOTSO TSE LOKELANG HO ARAJWA	TSHWAYA (✓)
A: DITHOTHOKISO (tse o di rutilweng) (Potso e telele ya moqoqo) KAPA Dipotso tse kgutshwane	1–4	2	
A: DITHITHOKISO (eo o sa e rutwang) (Dipotso tse kgutshwane)	5	1	
B: PADI/NOVELE (Potso e telele ya moqoqo KAPA ya Dipotso tse kgutshwane) KAPA B: SENGOLWA SA BOHOLOHOLO (Potso e telele ya moqoqo KAPA ya dipotso tse kgutshwane)	6–13	1	
C: TSHWANTSHIS O/TEREMA (Potso e telele ya moqoqo KAPA ya dipotso tse kgutshwane)	14–19	1	
PALO YOHLE YA DIPOTSO TSE LOKELANG HO ARAJWA		5	

KAROLO YA A: DITHOTHOKISO

Karolong ena o botsitswe dithothokiso tse HLANO (POTSO YA 1–5) Araba dipotso TSE THARO feela.

DITHOTHOKISO TSEO O DI RUTILWENG

Kgetha mme o arabe dipotso tse PEDI feela dithothokisong tseo o di rutilweng selemong sena (POTSO YA 1 ho isa ho POTSO YA 4) O TLAMEHA ho araba Potso YA 5 e leng thothokiso eo o sa e rutwang.

POTSO YA 1: POTSO E TELELE YA MOQOQO

Bala qotso ena ka hloko, ebe o araba dipotso tse e latelang.

Exoda – Jacques G. Mocoancoeng

- 1 Pele-a pele, Aforika!
- 2 Re hopotse fatsheng la nala,
- 3 Fatsheng la boiketlo le tokoloho,
- 4 Fatsheng la tshepiso, Kanana

- 5 Hatang hantle MaAforika!
- 6 Balehelang sehloho sa Egepeta,
- 7 Egepeta eo re iphumanang re le ho yona;
- 8 Bokgoba ba Aforika Borwa,

- 9 Lwanang hantle, MaAforika!,
- 10 Lwanelang ditokelo tsa lona,
- 11 Lwanang jwalo ka Baiseraele;
- 12 Le tshepile Modimo.

- 13 Tadimang pele, MaAforika!
- 14 Habang ho tshela lewatle,
- 15 Lewatle le letsho, le lefifi;
- 16 Ho hloka Thato.

Sekaseka thothokiso ena mme o hlalose ka moo sethothokisi se sebedisitseng **kgokahano ya mela** le **kgetho ya mantswe** kateng ho kgothatsa MaAforika Borwa ho lwanela ditokelo tsa bona jwaloka Baiseraele. Karabo ya hao e be bolelele ba mantswe a 250–300.

[10]

POTSO YA 2

Bala qotso ena ka hloko, ebe o araba dipotso tse e latelang.

Bala mahlohonolo— KPD Maphalla

1	Bala mahlohonolo o lese dinonori,	
2	Dinonori di nanara di sa qete;	1
3	Le ha dinonori di o nanarela ka hohle	
4	Hosane ho tla wela tsona mankwaneng.	
5	Bala mahlohonolo o lese dikgukguni.	
6	Dikgukguni ha di na toka, di tshaba nnete;	2
7	Dikgukguni le ha di ka tsa kgukguna le masiu	
8	Hosane di tla tshwaswa ke difi e le tsa tsona.	
9	Bala mahlohonolo o lese ditshokelo,	
10	Ditshokelo di holofatsa pelo ya motho;	3
11	Pelo e dikaqa e sitwa ho phomola,	
12	E sitwa le ho boha mahlasedi a letsatsi.	
13	Bala mahlohonolo o lese matshwenyeho,	
14	Matshwenyeho ke kobo e aperwe ke bohle,	4
15	Ha o a peretlisa a hola haholo	
16	Hosane o qetelle o se o sa bone tsela.	
17	Bala mahlohonolo o lese dingongoreho,	
18	Dingongoreho di sithabetsa mehopolo;	5
19	Dingongoreho le ha di ka o futuhela	
20	Ha o sa di natse di a o suthela.	
21	Bala mahlohonolo o lese dikomang,	
22	Dikomang ke motheo wa diqabang;	6
23	Dikomang ha o itlwaetsa tsona	
24	Di o Manama jwalo ka letsetse.	

- 2.1 Ditemanathothokiso di qaduwe ka lehlaaso. Ebe bohlokwa ba tshebediso ee ya lehlaaso ke bofe? (1)
- 2.2 Ke mofuta ofe wa phetapheto o fumanehang ho melathothokiso wa 1 le 2? Bohlokwa ba tshebediso ya sebetsa see ke bofe? (2)
- 2.3 Ke maikutlo afe a fuperweng ke thothokiso ee kaofela? (2)
- 2.4 Hlalosa molaetsa o hlahiswang ke temanathothokiso ya ho qetela.
- 2.5 Bontsha poeletsamodumo e hlahellang ho molathothokiso wa 7. (1)
- 2.6 Bohlokwa ba tshebediso ya sebetsa se fumanehang ho melathothokiso ya 21 le 22 ke bofe? (2)

[8]

POTSO YA 3

Bala qotso ena ka hloko, ebe o araba dipotso tse e latelang.

Se ikgantsho! – TJ Mahapa

1	Se ka ikgantsha hle ngwaneso,	
2	Fatshe le a potoloha ke lebidi:	1
3	Ba neng ba tshwana le wena ,	
4	Kajeno ba tseba ho dumedisa.	
5	Se ka ikgantsha hle ngwaneso,	
6	Ha o thotse bohobe ba ho ja,	2
7	Nthwena ke ntlole ke o tlole,	
8	Kajeno ke wena, hosane ke nna,	
9	Ba kae boRamabenkele ngwaneso?	
10	Ba neng ba ikgantsha jwaloka wena,	3
11	Fu ba iphenithile la Judase Iskariotha:	
12	Le wena lemoha se ka ikgohomosa hle!	
13	O kae morui elwa wa mohla monene?	4
14	Kajeno o ja jwang le dikgomo,	
15	O phela ka dilopi, ke mokopakopa;	
16	Le wena se ke wa ikgantsha hle!	
17	O kae Raselakga elwa wa moruihadi?	
18	Ke elwa maphaong, kgohlong tsa dithaba,	5
19	Kajeno o tshaba ho teanya mahlo le batho,	
20	Hoba o ne a ikgantshetsa bona jwalo ka wena.	

- 3.1 Sethothokisi se sebedisitse bokgabo bofe molathothokisong wa 2, ka tshebediso ya lentswe 'fatshe'? Bolela bohlokwa ba tshebediso ya bokgabo boo? (2)
- 3.2 Ke bokgabo bofe boo sethothokisi se bo sebedisitseng molathothokisong wa 8? (1)
- 3.3 Sebetsa sa bothothokisi se sebedisitsweng molathothokisong wa 9 ke lebotsi. Bolela hore se sebedisitswe ka sepheo sefe? (1)
- 3.4 Hlalosa seo sethothokisi se sa bolelang ha se re 'O phela ka dilopi, ke mokopakopa.' (2)
- 3.5 Hlalosa hore ke sehalo se jwang se hlaellang ho temanathothokiso ya 4. (2)
- 3.6 Ke molaetsa ofe o fetiswang ke thothokiso ee? (2)

[8]

POTSO YA 4

Bala qotso ena ka hloko, ebe o araba dipotso tse e latelang.

Ke Ila le wena – MT Lekitlane

- 1 Boseyeng o nkentse mpowane, thatohatsi;
- 2 Bongwaneng ka ba naletsana e pela kgwedi.
- 3 Yare ke tla ke Ila sa mmokotsane, phohomela;
- 4 Thaka tsa ka di ntetekile re ipapalla.

- 5 Wa kgweletsa dithebetha wa itukisetsa ntwā,
- 6 Tlung wa tswa o bipetsane, o hemesela;
- 7 Malapeng a bantlhokofatsi wa kena o fufuletswe.
- 8 Wa tsholela batho maqa ba sa o lebella,

- 9 Bitsong la ka wa qabana le batho, la fapana;
- 10 Manyaleng ao ke a entseng wa nkemela,
- 11 Thupa ke sa e latswe, ke sa e tsebe;

- 12 Kajeno ke Ila le wena morati wa me,
- 13 Hara banna ke ya marapo a bonolonolo,
- 14 Ke tsietswa le ke maimanyana a sa reng letho.

- 4.1 Thothokiso ena ke ya sonete Ntle le hore e na le mela e 14, ke lekgetha lefe le totobatsang hore e fela e le sonete? (1)
- 4.2 Ke mofuta ofe wa phetapheto o sebedisitsweng ho molathothokiso wa 1? Hlalosa hore phetapheto ena e sebedisitswe ka mokgwa o jwang? (2)
- 4.3 Hlalosa hore temanathothokiso ya 1 e fupere mohopolo ofe? (2)
- 4.4 Hlalosa bohlokwa ba kgefutsohare/sejura se sebedisitsweng molathothokisong wa 3. (1)
- 4.5 Ke maikutlo a jwang a hlahiswang ke temanathothokiso ya ho qetela? (2)
- 4.6 Hlalosa molaetsa o fuperweng ke thothokiso ena. (2)

[10]

THOTHOKISO E SA RUTWANG

O tlameha ho araba potso ena.

POTSO YA 5

Bala qotso ena ka hloko ebe o araba dipotso tse e latelang.

Setsokotsane — PM Ramathe		
1	Tsokotsane sa mohlolo ho phoqa,	1
2	Sa phoqa mmaditshibana hoja a itebetse,	
3	Ditsuonyana a di phutha mofela,	
4	Tlase mapheo ya eba letlaburu.	
5	Tsokotsane sena ke se jwang banna,	2
6	Ke se soto se soro sa dipolayano,	
7	Tsokotsane sa diboko le menyepetsi bathong,	
8	Tsokotsane sa dillo le mahlomola diphoofoolong.	
9	Shebang hodimo le bohe dipampiri di pheuwa,	3
10	Di pheuwa sa masiba ntho tse bobebe,	
11	Di pheuwa di bapala sa mafokotsane nonyana tsa pula	
12	Tsokotsane sa fiela mabala diotlwaneng.	
13	Batho ra phasaphasa sa makodikotwana,	4
14	Ra baleha tau ya moya setshosa,	
15	Setshosa sa Mmopi dibopuweng,	
16	E, sona tsokotsane sa Phato pudula marole.	
17	Tsokotsana sa komello ho sotla,	5
18	Sa sotla tsa Ntate diruuwa,	
19	Sa silafatsa a maphodi metsi,	
20	Sa siya dillo le ditsikitlano tsa meno.	

- 5.1 Hlalosa mohopolo o fuperweng ke temanathothokiso ya 2. (2)
- 5.2 Bohlokwa ba enjambamente e sebedisitsweng molathothokisong wa 11 ke bofe? (1)
- 5.3 Ke mofuta ofe wa karaburetso o fumanehang temathothokisong ya 3? Hlalosa bohlokwa ba tshebediso ya mofuta ona wa karaburetso. (2)
- 5.4 Bolela mokgabiso puo o sebedisitsweng molathothokisong wa 12. Sepheo sa ho sebedisa mokgabiso puo oo ke sefe? (2)
- 5.5 Molathothokiseng wa 16, bokgobo bo sebedisitsweng ke sejura. Ebe seabo sa bokgobo boo ke bofe? (1)
- 5.6 Ke maikutlo afe a qholotswang ke molathothokiso wa 20? (2)

[9]**MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30**

KAROLO YA B: PADI

Araba potso ya buka eo o ithutileng yona karolong ena.

Kgetha mme o arabe potso e le NNGWE feela, ya mofuta wa potso e telele (ya moqoqo) kapa ya dipotso tse kgutshwane.

HOPOLA: Ha o araba potso e telele (ya moqoqo) KAROLONG YA B, o tlameha ho araba mofuta wa **dipotso tse kgutshwane** KAROLONG YA C.

POTSO YA 6: MOFUTA WA POTSO E TELELE (YA MOQOQO)**BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla**

Ha ngata ho ye ho etsahale hore motho a latele lebitso leo a le reuweng. Sekaseka ditaba tsa pale ena mme o nnetefatse maele a Sesotho a reng 'bitso lebe ke seromo' o itshetlehile ka mophetwa e leng **Tsietsi**. Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]**POTSO YA 7: MOFUTA WA DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla****TEMA YA A**

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka kaofela.

“Ha o bone o bone” Ke Mohanuwa eo, a bile a tswa ka setorong ka moo ba neng ba le babedi ka teng, a boela ka lebenkeleng. Ke re o bone hore Makgaola ke motho wa ka. Ha se motho wa ka feela, ke moratuwa wa ka. Ke re haeba o ntse o ithetsitse ka nna, o tsebe hore nna ha ke o hloke. Ke ne ke ntse ke sa o hloke. Ke ne ke itlhokela setumo sa hao feela. Nna wa ka ke Makgaola. Ha a tshabane le ho ntsha tjehele jwalo ka wena. Le wena o ntse o ipona hore o lekgonatha. Ho hang ha o a lokela motho e kang nna tjena. Nna ke rata bophelo. Ke bona eka o rata mosebetsi haholo. Mosebetsi o ke ke wa fela, empa motho yena o tla fela. Tseba hore nna ha ke o hloke!” A tswa.

Ha ba kena ka lebenkeleng, ba ile ba nna ba sebetsa jwalo ka ha eka ha ho a etsahala letho, feela ba ne ba se ba nyemotsana feela. E mong wa barekisi Mannini, o ile a elellwa hore taba e teng. Ke moo mohala o ileng wa lla. Mannini o ile a o nanabela.

“Ke lebenkeleng la Ramatlotlo kwano. E be nka o thusa?”

Ke ya hao aubuti Tsietsi. Ke Mannini eo ha a neha Tsietsi fonofono. “O re ke ausi Tseleng.”

Dumela moratuwa, ke Tsietsi eo ha a nanabela mohala.” O ntse o phela jwang lehakwe la pelo ya ka?

Mohanuwa le Mannini ba makala.

- 7.1 Mophetwa eo e leng mohanyetsi, ho baphetwa ba qotsong ke mang? (1)
- 7.2 Ho lahlana ha Mohanuwa le Tsietsi ho thusitse jwang ho ntshetsa poloto pele? (2)
- 7.3 Mmannini o amana jwang le Tsietsi? (1)
- 7.4 Na Mohanuwa o ne a fela a rata Tsietsi? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 7.5 Ditaba tsa buka di pepesa ho tshwana ho itseng dipakeng tsa Tsietsi le Mohanuwa. Hlalosa seo ba tshwanang ka sona. (2)
- 7.6 Ke kganyetsano efe e totobatswang ke moruti Moshebi pading ee? (2)
- 7.7 Bolela lebitso la monnamoholo ya ileng a bontsha pelo ya botswadi ho Tsietsi? (1)

MMOHO LE

TEMA YA B

Bala qotso ena ka hloko, o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka kaofela.

Ka nako eo a ntse a le moo, e le lepolesa, mapolesa a mang a ne a ntse a tsoma sekebekwa sane sa ho thoba le mooki sepetlele. Le yena o ne a ba bolella hore o ntse a tonne mahlo ha a ntse a hwantaka jwalo. Ba bang ba ne ba mmotsa: “Di ntse di isaisa jwang na wa mphato?” Yena o ne a arabela ka mokgwa wa teng, “ntho di motshetshe beso, ha ho sepha!” Motsheare wa teng ha hla ha ba morearea ha batho ba e ya dijong tsa motsheare. Ke moo mapolesa a ileng a matha patlaka. Ba thiba ka mona ba thiba ka mane. Neng neng ba tsamaya ba qoqa, ba botsana dipotso, ba arabana. Tsietsi le yena o ne a le teng moo, mme le yena a botsa dipotso a arajwa, le yena a botswa dipotso a di araba. Yena o ne a hlile a botsa dipotso tse mo rarolang diqakeng tseo a ntseng a di kakatletse.

Ha uwa hodimo le tlase, ho batlwa selalome se tswileng letsholo ho fenetha setjhaba. Batho ba bang ba di feteletsa ka moo ba ratang. Ho thwe selalome seo se thunya batho ba leshome ka kulo e le nngwe. Ba ntse ba tsoma. Ha ba tsebe hore se hara bona mona le sona se a tsoma. Ke ha ntse a hwantaka moo ho hlaileng kotsi moo mmileng. Moshanyana ya ka bang dilemo di le leshome o ile a thulwa ke kolo e le ha a leka ho tshela mmila. Ka potlako mapolesa a ne a se a le teng, mme hanghang ambulense le yona ya fihla, ya nkela moshanyana sepetlele.

- 7.8 Hlalosa hore ke sefe se neng se etsa hore mapolesa a se hlokomele hore Tsietsi o ntse a le ka hara bona? (2)
- 7.9 Tsietsi o ne a le maqiti hoo mapolesa a neng a hloleha ho mo tshwara. Bolela hore sena se re bopela tomatso ka mokgwa o jwang? (2)

- 7.10 Tseleng o iphumana a se a phela bophelo bo thata le Tsietsi, see se re bontsha e le motho wa semelo se jwang? (2)
- 7.11 Ke ketsahalo efe E LE NNGWE e bontshang hore Tsietsi e ne e le mophetwa ya tjhiti? (2)
- 7.12 Na o ananela ketso ya hore Tsietsi a siye Motsamai ho Ramabanta? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 7.13 Hlalosa hore tharollo ya padi ena e fihlelletswe ka mokgwa o jwang! (2)
- 7.14 Tsietsi o inehela mapoleseng, ka morao hore a bolaye dikebekwa. Ketsahalo ee e mo senola e le motho wa semelo se jwang? (2)
- [25]**

POTSO YA 8: MOFUTA WA POTSO E TELELE (YA MOQOQO)

MME – NP Maake

Ha ngata ho ye ho etsahale hore motho a latele lebitso leo a le reuweng. Sekaseka ditaba tsa pale ena mme o nnetefatse maele a Sesotho a reng 'bitso lebe ke seromo', o itshetlehile ka mophetwa e leng Mme. Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]

POTSO YA 9: MOFUTA WA DIPOTSO TSE KGUTSHWANE**MME – NP Maake****TEMA YA C**

Bala qotso ena ka hloko, o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka kaofela.

“Na o a tseba hore bahlankana ba ye ba etse ditshepiso tse kang tseo, tsa hore ba tla dumella barwetsana ho tswela pele ka hore le hore empa ha motho a se a dula le yena ba fetohle, e be e ka motho ha se yena ya ileng a etsa ditshepiso tse jwalo? Basadi! Bona nako e se e re siile, ha re potlake ka pele, pele mmisa o kena. O a mo tseba enwa Fatere hore o jwang, ha a emele phutheho hore e fihle. Hang feela ha nako ya tshebeletso e tjhaya o se a qala Mmisa.

Yaba jwale taba e a kgaoha ba qetella ho itokisa, ba tswa. Mohlomong hoja taba ena ya tswela pele ho ka be ho ile ha hlokomeleha hore ba bua ka batho ba babedi.

Rakgadi yena o ne a bua ka monna wa Mofokeng, ha Dikeledi yena a ne a inahanetse Tsekiso. Pele Rakgadi a hlokomela hore nako e se e lekane motinyane e ne e le moo Dikeledi a reng o tla hlalosa hore: “Motho wa ka le yena o ntse a kena sekolo, mme. Le yena ke motho ya kgothaletseng thuto, mme ka hoo bobedi re tla tswela pele ka thuto tsa rona.”

Mantswe ao ha a ka fumana sebaka sa ho a bolela. Ho pepenene hore hoja a a bolella, Rakgadi e ka be a ile a re: “O bolela motho wa hao ofe jwale? Ke mang a itseng o kena sekolo?” Kapa a re: “A ka kena sekolo jwang a dula komponeng?”

- 9.1 Baphetwa ba buisanang qotsong e ka hodimo ba amana jwang? (2)
- 9.2 Bolela phapano e kutlwisisong ya Rakgadi le Dikeledi ebang e hlahiswa ke puisano ya bona qotsong e ka hodimo? (2)
- 9.3 Qeto e nkuweng ke Dikeledi ya hore a dumele ho nyalwa ke Thollo, e thusitse jwang ntshetso peleng ya poloto ee? (2)
- 9.4 Bolela ketsahalo e bontshang kganyetsano ho Mme e sa tlamehang hore e be e ka etswa ke motho wa mme. (2)
- 9.5 Ke ketsahalo efe e totobatsang hore Thollo o ne a se na matla a ho busa lapeng la hae? (2)

- 9.6 Mmisi Lekena ke mophetwa wa semelo se jwang? Tshehetsa karabo ya hao ka ketsahalo E LE NNGWE. (2)
- 9.7 Na o bona Mpuse e le motswalle wa nnete ho latella keletso tsa hae ho Dikeledi? Hlalosa. (2)

MMOHO LE

TEMA YA D

Bala qotso en aka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka kaofela.

Ha etswa thapelo ya ho qetela, mme ha sefela sa ho qetela se phokolwa, mobu o se o kgutliseditswe mobung, lerole leroleng, ha kwalwa lebitla, bontate ba kgarametsana ba hlothana ka dikgarafu, e mong a ba a batla a thella a wela ka lebitleng a mpa a itshwarella ka baki ya e mong, ya taboha ya re tlerr, monga yona a halefa hampe, ka ha e ne e le sutu ya hae ya ho qetela. Mmateboho a se a tutubetse. A bona mesebetsi ya hae e kwahelwa ka mobu, athe ha se yena feela ya boneng mesebetsi ena, le bomme ba bang bao Mme a ileng a ba thusa, ka bana ba bona ba tshwerweng ke mafu a sa tsejweng, le bao a ba rutileng tsa setso tseo a neng a di tseba, ba ne ba shebile le bona. Ba ne ba lla, ba bang ba llela ka dipelong, ha ba bang ba lla sepepenene, ba llela mma bona. E ne e hlile e le mme ka nnete, mme wa bohle ba mo tsebileng. Esitana le yena mohatsa Lesole, ya ileng a mo leleka ha hae, o ne a lla, a lla ha bohloko, pelo e sisa. Ba bang re ka re ke motho ya kgopo, ya lelekileng Mme ha a le makgatheng a lefu, empa ha re hoopla hore o ile a mo amohela, mohlomong re ka mo tshwarela.

- 9.8 Ebe ho lla ha Diseko mohla lepato la Mme ho totobatsa maikutlo afe? Hobaneng? (2)
- 9.9 Bolela ketsahalo e bang Bafokeng ba ne ba e bone e se moetlo wa bona mohla lepato la Mme? (2)
- 9.10 Mme o ile a ba a hlokahala a bolokile sephiri sa hore ke mohatsa Thollo, ka hobane a sa batle ho qhala kgotso. Na o bona mme a ile a etsa qeto e nepahetseng ka ho se phahle makunutu? Hlalosa. (2)
- 9.11 Ke ketsahalo efe e bontshang hore batho ba ditoropong ha ba jwalo ka ha Bafokeng ba boledisa? (2)
- 9.12 Bolela leeme le bontshitsweng ke Bafokeng ba Matatiele ha ba fihla ha Thollo? (2)
- 9.13 Mohla lepato la Mme, mongodi o entse hore Thollo le Bafokeng ba habo ba se lakatse ho bona mofu. Hana lewa lee la bongodi le bitswang? (1)

[25]

POTSO YA 10: MOFUTA WA POTSO E TELELE (YA MOQOQO)

TUTUDU HA E PATWE – Mathene Mahanke

Ha ngata ho ye ho etsahale hore motho a latele lebitso leo a le reuweng. Sekaseka ditaba tsa pale ena mme o nnetefatse maele a Sesotho a reng ‘bitso lebe ke seromo’, o itshetlehile ka mophetwa e leng Tutudu Selosenqakile. Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

POTSO YA 11: MOFUTA WA DIPOTSO TSE KGUTSHWANE

TUTUDU HA E PATWE – Mathene Mahanke

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka kaofela.

TEMA YA E

“Ba heso, dipalo tse ngotsweng dipampiring mono di a utlwahala; empa le ha ho le jwalo dipalo di fapane le maemo a nnete a ditaba. Rona mona re baemedi ba batswadi ba motse ona, ba isitseng bana ba bona dikolong hore ba tlo sebeletsa setjhaba sa habo bona. Ebe re tla ba araba ka le reng eng ha re ba tlišetsa melata empa bana ba bona ba ntse ba lelera moo ba se na mosebetsi? Nna ke re le ha eba dipalonyana tseo tsa lona di supa moikopedi e mong, re ke re qaleng pele ka ho sheba ka lapeng.” Ho bua motlatsi wa modulasetulo.

Puisano eo ya hla ya eba teletsana, ha ba ha bonahala eka kgetho e qetella e sekametse ka ho ya hlahang boneng ha ba se ba hlahlangwa ka bokgoni ba bona. Ke mona moo Tselapedi a ileng a otlanya molamu le lefatshe; a re ha ke re ke re. Mabaka a hae a ne a le mangata, le ha a ile a itulela ho le reng matitjhere a Mathematics a a welwa. Ka hoo, molemo ke ho ithuela enwa a seng a le ka matsohong. Kopano ya mohlang oo e tswile ho se ho akgelanwe matsoho, mme ba bang ba se ntse ba hweshetsa le reng mohlomong ke nako jwale ya hore Tselapedi a hopotswe ha habo. Ha modulasetulo wa lekgotla la sekolo a re ho voutwe Tselapedi a ema:

“Ke a leboha, modulasetulo. Bontate le bomme, pele le etsa kgetho ka ho phahamisa matsoho le ho voutela eo le mo ratang ke kopa hore le sebedise boko e se dipelo.

- 11.1 Ditaba tsa padi ee di bonahala di ne di etsahala mehleng efe? Tshehetsa ka mabaka. (2)
- 11.2 Keletso e hlahisitsweng ke Tselapedi ya hore ho hirwe Tutudu sekolong sa Sedibeng, e thusitse jwang ho ntshetsa pele poloto ee? (2)
- 11.3 Ke sefe se entseng hore Ntefeleng a fapane hole le Motsamai ha mmoho le baithutimmoho ka maikutlo a ho tsohela Tutudu matla? (2)
- 11.4 Hlalosa hore Tutudu ke mophetwa wa mofuta ofe? (2)
- 11.5 Ke sefe seo Dikgapane le Tutudu ba neng ba tshwana ka sona? (2)

- 11.6 Bolela ketsahalo E LE NNGWE e bontshang hore Dimama ke mophetwa ya ratang ho sebedisa menyetla molemong wa hae? (2)
- 11.7 Hlalosa hore ke ketsahalo efe e tliang tharollo polotong ena. (2)

MMOHO LE

TEMA YA F

Hoba ba phethole hohle katlung, mme ba ikgotsofatse hore ha ho motho e mong ntle le Tutudu le Ntefeleng, lepolesa la mosadi la mo akgella diaparo tse neng di fanyehilwe setulong, la ba la mo sirelletsa. A apara e se e ntse e le lekgatlakgatlak la boradikoranta ba Thabure. Tutudu o ne a ile a re o a bua, a phubulwa molomo hampe feela. Eitse moo ba reng ba tla mo kgabisa ka dipetja, Ntefeleng a etsa thapedi.

“Bontate le bomme ke kopa ho hlalosa.

Ba mo dumella.

Moo a reng o tla qala ka tlhaloso Dikgapane a kena. A kena a fefoha; a ba a nna a kgothometseha. O ne a ile a theoha koloi e so eme, a ba a kgumuha ha bohloko ditsweng le mangoleng. A kena a hlahlile mahlo eka lehlanya.

“Keng, Tutudu moratuwa? Ke mang...? O pholohile? Ntefeleng ke wena?” A bokolla. A ikakgela molaleng wa Tutudu. Ha a tloha a mamarelana le Ntefeleng, a ntse a lla:

“Ke a leboha. O, Modimo, ke a leboha!”

Ha eka sefefe se a teba lepolesa lane la boela la re Ntefeleng a hlalose jwaloka ha a ne a tshepitsitse. Le yena Ntefeleng letshoho le ne le se le le siyo. Ho ne ho bonahala o hlile o maikemisetsong a ho bua. Moo a reng o tla qala ha utlwahala lerata la batho ba tlang ba potlakile, ba bile ba le pina. Yona yane ya Thabang le sehlopha sa hae. E ne e ntse e hulwa ka pele ke yena Thabang ka sebele. Motsamai o teng.

- 11.8 Tutudu o tebela Ntefeleng ha a fihla a le dikobong tsa hae. Ketsahalo ee e mo hlalisa e le motho ya semelo se jwang? (2)
- 11.9 Bolela ketsahalo E LE NNGWE e bontshang mothinya pading ena. (2)
- 11.10 Na o bona Tutudu a entse hantle ho tiisetsa maemo a tsitsipano ao a neng a kopana le ona Sedibeng? (2)
- 11.11 Ke ketsahalo efe E LE NNGWE e totobatsang hore Tselapedi e ne e le moetapele wa nnete ya nang le tshireletso ho basebeletsi ba hae? (2)
- 11.12 Tutudu o kgona ho tiisetsa maemo a thata ao a kopanang le ona tseleng ya hae ya bophelo. Ha o nahana ke sefe se mo entseng hore a be le botho boo? (2)
- 11.13 Ke ketsahalo efe e bontshang hore Tutudu o ne a le sebete? (1)

[25]

SENGOLWA SA BOHOLOHOLO**POTSO YA 12: MOFUTA WA POTSO E TELELE (YA MOQOQO)****KE QATI E A LOMISANWA – SJ Mamashela**

Sekaseka tshomo ya 'Moleso wa dikgomo' le 'Seboko sena sa Bakoena' o ipapise le puo e reng 'Ha se ka dinako tsohle bobbe bo hlohang botle' Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

Ho thwe kgalekgale ho ne ho e na le basadi ba babedi ba sethepu. Basading bana, e mong e ne e le moimana. Mohaditsong wa hae a rera ho mmolaya, ho ba yena a hloka thari. A hlapanya hore o tla leka malebaleba ohle hore lesea lena le se phele hammoho le mma lona.

Ka letsatsi la ho kena tlung, mohaditsong a ikatametsa a etsa eka o batla ho thusa mosadi enwa. A sila moleso wa dikgomo mme a o fehlella le lesheleshele a nto isetsa motswetse hore a habole a tle a sisetse lesea. Motswetse a habola lesheleshele ntle le pelaelo ya letho.

A qala ho nona motswetswe hoba mohaditsong o ne a hlile a mo foqa lesheleshele lena le entsweng ka moleso wa dikgomo. Ha mohaditsong a bona motswetse a nona, a thaba mme a nahana hore o qala ho ruruha e se e le ha moleso osebetsa. Matsatsi le dibeke tsa nna tsa feta ho se letho le etsahallang motswetse. wale a nonopela le letlalo la hlaka a ba motle ba Seilatsatsi wa tshomong. Qetellong mohaditsong a bona hore setlhare sa hae ha se sebetse. A qetella le yena a se a iphehela a habola. Yaba le batswetse ba se ba phehelwa lesheleshele lena la mabele.

HA MMOHO LE

1. Ngwana mosadi a kgwele a mamela,
2. A utlwa ha ho latolelwa Bakoena
3. Mohla dikgomo di nkuwang Botha-Bothe
4. Kgomo tsa kgutsanyana ya boMohato.
5. Le no ja le di siya masapo,
6. Mohla a holang o ya di batla.
7. Sa hlaha ka pelo mpeta
8. Seoli sa boNthe le Bakhothu,
9. Ntsu e kene meraka ya Bakhothu,
10. Ya kena ya Bakhothu le Baropoli,
11. Ya re Morwa a tlo bolawa kwano!
12. Mofihlamedi wa lona wa Matsitsa,
13. O fihlametse maqheku a mo seba.
14. Ba re kajeno ho hlahile Mapate:
15. A patahanya masohana,
16. A hlaba batho ka rumo le le leng!
17. Lerumo la ngwana Posholi, serumo,
18. Le leng ngwana Posholi, seripa,
19. Le ripileng hlooho ya Molapo!
20. Yena ha iphe, a ipolele;

[25]

POTSO YA 13: MOFUTA WA DIPOTSO TSE KGUTSHWANE**KE QATI E A LOMISANWA – SJ Mamashela****TEMA YA G**

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa thoko kaofela.

SEBOKO SA BAKOENA

Bakoena ke batho ba anang phoofolo ena e matla, e bohale e bitswang kwena. E na le letlalo le mahwashe le meno a bohale haholo. Bophelo ba yona hangata bo metsing. Ke phoofolo e ntseng e kgona ho phela leha e se ka hare ho metsi. Bakoena le bona ba ntse ba fapana jwalo, ha ba ipolela bona ba di bolela jwana:

Bakoena ba ha Monaheng ha ba ipolela ba re:
 “Ke Mokoena wa ha Monaheng,
 Ke motho wa ha Nkopane wa Mathula,
 Ke lebewana la Kadi ya Tsholo,
 Mailangwathelwa, masajeng sengwathana sa maobane,

Maja polokwe,
 Ke petsana lehowa, ho wa Makgetha le Pitsi,
 Mora Monyane, pitsi e lla e komakoma ka meso,
 E komakoma ka meso e komisa.

Setjhaba sa hae sa Monaheng,
 Hara motse o re patela a lapa,
 A re o tshwerwe ke mala, a ruruha phatla,
 A re o tshwerwe ke meno, a paqama ke semorabele
 Wa Tsholwane, Tsholo o hanne borena.

O lwanne jwalo ka tlou Makgaola,
 Ba re e hate ka maro Monyane,
 E ka hata ka maro jwang e shwa,
 Ka mpa hlabathe le e tletse mokokotlo,
 Ya sunya nko fatshe, ya kgaola ya ya.

- 13.1 Bolela hore Bakoena ba Monaheng ba ana phoofolo efe? (1)
- 13.2 Ke sefe se etsang hore ba ile ho ngwathelwa? Hlalosa. (2)
- 13.3 Hlalosa hore seroki se senola Monaheng e le mophetwa wa semelo se jwang, ha se re: ‘Hara motse o re patela a lapa’ molathokong wa 10? (2)
- 13.4 Temathokong ya 2, qolla molathoko O LE MONG o bontshang hore Mokoena wa ha Monaheng o tshaba tlala? (2)
- 13.5 Bolela mabitso a bara ba Monaheng. (2)
- 13.6 Phoofolo e anwang ke Bakoena e itwanela ho sera sa yona ka ditho dife tsa mmele? Bolela setho SE LE SENG. (1)

MMOHO LE

(2)

TEMA YA H

(2)

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa tshomo kaofela.

(2)

MMUTLANYANA LE TAUMOHOLO

Ba re e ne e le Mmutlanyana le Taumoholo ba dula mmoho, mme ba bolawa ke tlala. Mmutlanyana a re: 'Ntatemoholo, ha re hahe lesaka,' Yaba ba haha lesaka leo. Ha ba se ba qetile, ke ha Mmutlanyane a re: 'Jwale ntatemoholo, ke tla hoeletsa diphoofolo tsohle hore di tle; ke di bolelle hore taumoholo o shwele, mme e tle e re diphoofolo tsena ha di fihla di kena ka sakeng ka mona, wena o rapalle ka mono ka sakeng pele di fihla; di tle di nahane hore o shwele. Nna ke tla kwala monyako oo. Kaha lerako lena le leteletsana, di tla hloleha ho tlola. E tle e re ha ke kwetse, o tsohe, o di bolaye kaofela, re tla ja nama e be e re tene.' Ba haha lesaka lena, ba le qeta. Ha ba qetile yaba mmutlanyana o a hoeletsa, e sale hoseng, a re: Diphoofolo tsohle, Taumoholo o shwele!

Kgele tsa phutheha. Tsa fihla tsa tlala lesaka ntate, tsa tlala lesaka diphoofolo, tsa tlala. Eitse ha di fella ka moo, ha Mmutla a ntse a kwala lesaka Tshwene a re: 'Aaa ka Kgiba ruri ra e bona mehlolo re hodile.' A re: 'Mmutlanyana mofu eo wa hao ke wa neng?' Mmutlanyana a re: 'O hlokaetse bosiu ha bo wela fatshe.' Tshwene a phamola ngwana hae a mo lahlela ka mokokotlong. A nka lehlokwa a hlaba Taumohlolo ka sebonong. Taumoholo a honyetsa marao. Tshwene a hlokomela hore o sa phela, yaba o tlola lebota a baleha.

Jwale diphoofolo tsena tse ding tsa nahana hore o sutumeditse ke Tshwene ka letsoho. Dinone le tse ding tse kang Ditshepe, Dithiane, diphoofolo tse tsebang ho tlola, tsa tlola lesaka. Ha sala tsena tse kgutshwane tsena tse sa tsebang ho tlola. Taumoholo a tsoha, a di rinya kaofela. Jwale ha bekwa nama moo, ha etswa dihwapa, ha beswa dinonneng tsena, ha phehwa. Ke ha Taumoholo a tima Mmutlanyana, a mo fa hanyenyane. Mona moo ho nonneng ho ja ha hotona feela. Mmutlanyana a sehelwa ho tsane tse kang di otileng, tse se nang mafura. Mmutlanyana a re: 'Ntatemoholo, ha re rulele lerako lena e tle e ha pula e tla, lerako lena e be e le ntho e kang ntlo, re tle re tsebe ho kena ka hara ntlo ena ya rona le nama ya rona.'

- 13.7 Mophetwa wa sehlooho ke mang tshomong ee? (1)
- 13.8 Ha o nahana diphoofolo di ile tsa bontsha maikutlo afe ha di utlwa hore Taumoholo o shwele? Hobaneng? (2)
- 13.9 Ke ketsahalo efe e ileng ya etswa ke Tshwene e bontsitsheng hore ha se nkele morohong letswai le teng? (1)
- 13.10 Ditaba tsa tshomo ee di etsahala tikolohong ya mehleng efe? Tshehetsa ka mabaka ho tswa tshomong. (2)
- 13.11 Ketso ya hore Taumoholo a fe Mmutlanyana nama e otileng, e mo senola e le mophetwa ya semelo se jwang? (2)

- 13.12 Taumoholo ke mophetwa wa mofuta ofe? Hobaneng? (1)
- 13.13 Molaetsa wa tshomo ee ke ofe? (2)
- 13.14 O itshetlehile ka ditaba tsa tshomo ena nnetefatsa maele a Sesotho a reng 'Bohlale ha bo ahe ntlo e le nngwe'. (2)
- 13.15 Qetelo ya tshomo ena e totobatsa maikutlo a jwang? Hobaneng? (2)

[25]**MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 25**

KAROLO YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA

Ha o arabile potso ya moqoqo KAROLONG YA B, araba dipotso tse kgutshwane karolong ena. Ha o arabile dipotso tse kgutshwane KAROLONG YA B, jwale araba ya moqoqo.

**POTSO YA 14: MOFUTA WA POTSO E TELELE (YA MOQOQO)
SEYALEMOYA – RH Moeketsi****Ha se boya ba ntja— Mokobo Leduma**

O itshetlehile ka ditaba tsa tshwantshiso ena, 'Ha se boya ba ntja' Sekaseka diketsahalo tsa tshwantshiso ena o bontshe ka moo mefuta ena ya baphetwa e hlahellang kateng. Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 40–450

- Moetapele
- Mohanyetsi
- Mothusi

**POTSO YA 15: MOFUTA WA DIPOTSO TSE KGUTSHWANE
SEYALEMOYA — RH Moeketsi****TEMA YA 1****Sekgobo sa Tshifanalehata — Jacob Radebe**

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka kaofela.

Ramanaka:	O a nqabola ka nnete, moradi. Feela ke nnete o ke be wa hlola o nyorwa ho feta lenyora lena ... Ha re ye he ke yo o bontsha moo o tla phomola teng ...
Tholang:	Empa ntate Ra ... Rama ... na ... ka ke a tsekela. E ka re hlooho ya ka e ...
Ramanaka:	Tloo ke o tshware Tholang ngwanaka ... O tla hlaphohelwa hona jwale ... o ne o nyoruwe ho tloa tekanyo ... Tloo itshwareletse ka nna. Etlo moradinyanaka ... a re kene ka kamoreng ena. Ke hona ka mona hee ... Ho jwang? Ke re na o ikutlwa jwang?
Tholang:	Ke Tholang ... nnnna ... K e ...ke ... noruwe...
Ramanaka:	Eke! ... Ha ... ha ... Eka ntho yane e tla sebetsa. Sala moo ke tla tla ke o bona ha masiu a rwalellana ngwanaka. Ako re ke ilo hahlwa ke moya ka ntle. Sephoko sena basadi! Ke eo e kgutla karabo! Ha se tjho tjena se bolela hore mosebetsi wa ka o phethahetse! E, nna Ramanaka ke le mong feela. Kajeno ke enwa ngwananyana enwa o batlile a nntswa ka tlase. Ha ke ne nka dumela ho mo phekola le ho mo fehlella, ho ne ho tla tswa ngaka ya popota, e mphetang le ka methokgo! Ke ka hona ke mo tshereantseng ka mane! ... Ha ... ha ... ha ... ha ... E, o tla tsherehana jwalo matsatsi a mararo a sa bue, a sa je, a sa etse letho ho fihlela a bolawa ke tlala. Ke Ramanaka ke le mong mme nke ke ka dumela ho phutlwa ka mesenyana mona ke bananyana ba kang Tholang tjena! Ke qetile ka yena, ke tla nne ke yo mo hlwela feela le ho mo foka ka tlhare tsa ka a tsherehane ho qeta!

- 15.1 Fana ka seapadi se ka sehloohong seo e leng molwantshi tshwantshisong ena? (1)
- 15.2 Bohlokwa ba boipuiso ba Ramanaka qotsong e ka hodimo ke bofe? (2)
- 15.3 Ke leeme/tshekamelo efe e hlahiswang ke puo ya Ramanaka ha a re' nke ke ka dumela ho phutlwa ka mesenyana mona ke bananyana ba kang Tholang tjena'? (2)
- 15.4 Diketsahalo tsa tshwantshiso di senola Ramanaka e le seapadi sa semelo se jwang? (2)
- 15.5 Tholang ho bonahala a sa kgone ho bua hantle. Ebe see se bakwa ke eng? (1)
- 15.6 Hlalosa hore Ramanaka o bolelang ha a re Tholang ha a phete a nyorwa? (2)
- 15.7 Sehlohlolo sa tshwantshiso ena se etsahala tikolohong efe? (1)
- 15.8 Ho batswadi ba Tholang ke ofe o ka mmehang molato hodima ho tsherehana ha Tholang? Hobaneng? (2)

MMOHO LE

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka kaofela.

TEMA YA J

Mmanthako:	Ho jwalo ntate. Ha e le moo a re hlalose tsa feela mathata a rona ntle le ho re a shebe masapong, re tla mamela.
Ramanaka:	Le ha le sa mpotse lebaka la ho se lahle ditaola tjena, feela ke tla le jwetsa. Le tlele hoseng ho hotle, pele ho batho ba bang, mme kelello ena ya ka e sa le kaofela, hoo badimo ba ka ba ntseng ba nkapesitse kobo ena ya neo eo ba mphileng yona.
Mokeo:	Kgele! Ke bohlale bo bong bono! Tswela pele ntate, re mathateng mona ka nnete!
Ramanaka:	Le tle le mamedisise taba ena hantle. Le a batla mona moo le leng teng, mme le batla motho.
Mmanthako:	Basadi! ... Hm! Ekare ditaba tsena tsa hao di tla ba monate ntate Ramanaka. Bua ntate!
Ramanaka:	Motho eo le mmatlang o amana le lona ka madi. Feela motho eno o a kula moo a le teng, o tshwerwe ke bohloko ba hlooho. Na ke a nepa kapa ke ka thoko haholo ho seo le tlang ka sona?
Mmanthako:	O a tjhesa ntate tswela pele!
Ramanaka:	Bohloko ba hlooho boo ke buang ka bona, ke bongaka ba motho eo, bongaka ba bothuela!
Mmanthako :	Ao basadi! Na ke nnete ntate a ka bua nnete e kale? O ngaka ya nnete o a tseba...ao, ngwanaka basadi ...
Mokeo:	Butle le wena Mmanthako ho etella Ramanaka pele!
Ramanaka:	Ha ho na thuso ho nketella pele ha hae ntate Mokeo hobane ke bua nnete ... Nnete ya hore le batla moradi wa lona!
Mmanthako:	Ke tjholo! Ke tjholo hore o tla re thusa ntate Ramanaka! O kae?
Mokeo:	Butle mosadi!
Ramanaka:	O teng mme, moo a le teng o tlisitse ke badimo ba hae hore ke tlo mo fehlella e be lethuela le felleletseng!

- 15.9 Mokeo ke mofuta o jwang wa sebakadi? (1)
- 15.10 Bolela hore ke lebaka lefe le behang batswadi ba Tholang ha Ramanaka. (1)
- 15.11 Bolela phapano e teng pakeng tsa tumelo eo batswadi ba Tholang ba nang le yona mabapi le ho phekola bokulo ba Tholang. (2)
- 15.12 Ketso ya hore Ramanaka a tsherehanye Tholang e re hlokomedisang ka dingaka tsa setho? (2)
- 15.13 Ke kgohlano ya mofuta ofe eo Ramanaka a bileng le yona hang ha elellwa hore Tholang o tshwerwe ke moya wa bothuela? Tshehetsa karabo ya hao ka ketsahalo e terameng. (2)
- 15.14 Ke mothinya ofe o sa lebellwang o hlahiswang ke tshebetso ya Ramanaka ho Tholang? (2)
- 15.15 Qetelo/phethelo ya terama ee, e totobatsa maikutlo a jwang? Hobaneng? (2)

POTSO YA 16: MOFUTA WA POTSO E TELELE (YA MOQOQO)

HAESO MAFOTHOLENG – CJ TELEKI

O itshetlehile ka ditaba tsa tshwantshiso ena, 'Haeso Mafotholeng' Sekaseka diketsahalo tsa tshwantshiso ena o bontshe ka moo mefuta ena ya baphetwa e hlahellang kateng. Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

- Moetapele
- Mohanyetsi
- Mothusi

[25]

POTSO YA 17: (MOFUTA WA DIPOTSO TSE KGUTSHWANE)

HAESO MAFOTHOLENG – CJ TELEKI

TEMA YA K

Bala qotso ena ka hloko, o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka kaofela.

Morongwe:	Aubuti Molefi, o se o buetse ruri hoo le lentswe la hao le se le felletswe ke matla. Kwana ke phoso hore motho o le mahlabeng e be o buela lololo. Ke ne ke re o ke o phomole hanyane. Ke sa ilo bona hore na bomme ba lokisetsang bakudi dijo ba hole bo bokae ka tsona. Ke rata hore o fumane dijo ke tle ke tsebe ho o fa dipidisi le sepeiti. Ka mora sepeiti seo o tla robala hamonate o be o tsohe o kgatholohile hamonate. Ha e le mahlaba ona o ke ke wa a utlwa hobane se etsa hore motho a se ke a a utlwa. Ke se ke ile he!
Molefi:	Ho lokile Morongwe!
Morongwe	(Ha a se a le hojana ho Molefi a bua a le mong). Ha e le mona teng ke bolaile ke sa tsoma. Ruri baholo ba rona ba ne ba nepe ditaba ha ba re lehlohonolo ha se lebelo. Molefi a keke a mphonyoha. Yena e tla be e le wa bohloko ho bahlangkana ba ka ba nnete. Athe ha e le bana ba bang bona, e leng ba mohlang oo feela, ke bao ke thulanang le bona meketeng le dikopanong esitana le dihoteleng mona. Nna, ke tlohele motho ya sebetsang mosebetsi o motle hakaale? Ya bileng a dulang a le mong? Le kgale, taba eo e keke ya etsahala. Etswe bana ba bane, e leng ba nnete, taba ena ba keke ba e tseba hobane ba dula hole le mona Maseru.

- 17.1 Fana ka seapadi se ka sehloohong seo e leng molwantshi tshwantshisong ena? (1)
- 17.2 Bohlokwa ba boipuiso ba Morongwe qotsong e ka hodimo ke bofe? (2)
- 17.3 Ketso ya hore Molefi a hlale Montsheng tlasa mabaka a sa utlwahaleng e re tjebela pele ka mokgwa o jwang? (2)
- 17.4 Morongwe o bolela eng, ha a re 'lehlohonolo ha se lebelo'? (1)
- 17.5 Diketsahalo tsa tshwantshiso di senola Mapetla e le seapadi sa mofuta o jwang. (1)
- 17.6 Hlalosa semelo seo Mapetla a bileng le sona hang ha elellwa hore Molefi o tlisa diphetoho maphelong a ba lelapa la habo? (2)
- 17.7 Basotho ba re 'mofuta ha o nkgwe ka nko e se qoba la kwae'. Nnetefatsa maele ana ka ho bolela ketshahalo E LE NNGWE eo Morongwe a ileng a etsa ho utlwisa Molefi bohloko. (2)

MMOHO LE**TEMA YA L**

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka kaofela.

Mapetla:	Ke utlwile tsohle. Ngatane le Ramafothole ba sebeditse ka bokgabane. Ha e le lenyalong teng Molefi a ke ke a atleha. Ke tla hlokomela ka thata hore bophelong ba hae a dule a duba thankga. O nahana hore yena e ne e le mang? Ntataenyana yane le yena o se a ikgantsha matsatsing ana. Kapa o etswa ke disutunyana le ditaenyana tse tseo a seng a tseba ho itereka ka tsona? Ke ya bona ha a tsebe hore ke rupelletswe ke mosadimoholo ya shweleng. Butle, kana ke lokela ho etsa jwang? Be! Ka ba ka hopola. Ke salletswe ke dintho tse pedi feela tseo di tlang ho etsa Pitsonyana eo hammoho le moranyana eo wa hae mehwefe hape. Molefi o palama koloi? Nxa, ha a tsebe hore o tshwanetse ho tsamaya ka maoto? Kwana ho se ho se ho kae koloinyana eo ya hae e mo timella. Ke ya bona ha a tsebe hore ke Mapetla nna.
Pitso:	(Kgolwane le ba lelapa labo Molefi ba kopanetse ka ntlung ya Pitso e kgolo). Sware, ke thabile hampe ha e le mona o ananetse memo ya ka. Kwana nka re ke nna ha se nna ya o memmeng. Ke re ke nna ya o bitsitseng hobane ke nna ya o laeditseng ka ngwana hore o tle o tlo ba mona kajeno ka yona nako ena. Ke re ha se nna ya o bitsitseng hobane bekeng e fetileng ke ile ka fumana lengolo le tswang ho Molefi, leo ho lona a neng a re ke o meme o tlo ba teng kajeno mona hae, ka yona nako ena.

- 17.8 Ke eng e bontshang hore Takadimane e ne e fela e le motswalle wa Molefi wa popota? (2)
- 17.9 Ramafothole le Ngatane ke diyathoteng di bapile. Bolela hore ka mokgwa o jwang? (2)
- 17.10 Molefi o amana jwang le Kgolwane? (1)
- 17.11 Bolela phapano e teng pakeng tsa tumelo eo batswadi ba Molefi ba nang le yona mabapi le ho phekola bokulo ba Molefi. (2)
- 17.12 Bolela ketsahalo E LE NNGWE E tshwantshisong e nnetefatsang hore puo e reng 'nka nako ho mo tseba' e leng bohlokwa ka teng. (2)
- 17.13 Ke sefe se entsweng ke Pitso se bontshang hore o ahile serobe phiri e se e jele? (2)

17.14 Pheletso ya Montsheng e bile efe ha ho tluwa ditabeng tsa lerato? (1)

17.15 Qetelo/ phethelo ya terama ee, e totobatsa maikutlo a jwang?
Hobaneng? (2)

[25]

POTSO YA 18: (MOFUTA WA POTSO E TELELE (YA MOQOQO))

LEJWE LA KGOPISO –T Letshaba

O itshetlehile ka ditaba tsa tshwantshiso ena, 'Lejwe la kgopiso,' sekaseka diketsahalo tsa tshwantshiso ena o bontshe ka moo mofuta ena ya baphetwa e hlahellang kateng. Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

- Moetapele
- Mohanyetsi
- Mothusi

[25]

POTSO YA 19: (MOFUTA WA DIPOTSO TSE KGUTSHWANE)**LEJWE LA KGOPIISO – T Letshaba**

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka kaofela.

TEMA YA M

- Seipati: Ka nnete o motho wa mohlolo, Naledi! O ka ferekangwa maikutlo ke tabanyana ee feela? Na ha o bone hore tlotlo le wele mokgwabane.
- Naledi: A ko ntlhabe malotsana hle Seipati, o tlohele ho nkisa hodimo le tlase! Hona o tjho jwang jwale ha o re tlotlo le wele mokgwabane?
- Seipati: Taba ena e boesesane ba kgwele ho kgaoha, mosadi. E le hore wena o itseng ho ntate Mohlouwa ha a qeta ho ipala mapala a kgaka?
- Naledi: Ke ne ke tshohile haholo hoba ke ne ke sa labella taba tse nyarosang jwalo ho tswa ho motho wa boemo ba hae.
- Seipati: Ka nnete mona o hlabetswe e naka lenyane, ngwaneso! Ruri mona teng mokone o betile morena.
- Naledi: Butle hle ka ho tsheha ka nna Seipati!
- Seipati: Ha ke tshehe, mosadi. Le jwale ke hona ke dumelang hore Modimo ha a fe ka seatla. Mona teng, ngwaneso, thapelo tsa hao di arabetswe ha eba ha o bone, ebile hoja ke ne ke le wena ke ne ke tla ananela kopo ena ya hae ka diatla tse pedi, ke sa qeaqea le ho qeaqea.
- Naledi: Empa ke nyetswe jwale ...
- Seipati: (*O mokena hanong.*) Lehlohonolo ha se lebelo, Naledi. Lebala hanyane ka tsa lenyalo, hoba le lona le ntse le sa o tswale molemo ka letho. Hona jwale o phela bokgobeng ka hara lekopokopo lena leo o le bitsang motlotlwane, empa o e na le monna ya sebetsang.

- 19.1 Fana ka seapadi se ka sehloohong seo e leng molwantshi tshwantshisong ena? (1)
- 19.2 Ke eng e bontshang hore Seipati e ne e se motswalle wa Naledi wa popota. (2)
- 19.3 Ketso ya hore Naledi a dumele dikeletso tsa Seipati tsa ho ratana le Mohlouwa ka lekgonono, e re tjebela pele ka mokgwa o jwang? (2)

- 19.4 Naledi ke seapadi sa semelo se jwang? Hlalosa. (2)
- 19.5 Hlalosa hore ke ketsahalo efe E LE NNGWE e re senolelang hore Naledi o hodisitswe lapeng le nang le kgalemo. (2)
- 19.6 Thapelo o bonahala e se motswalle wa nnete ho Tsietsi. Dumellana le polelo ena o tsepamise maikutlo ho seo a se entseng, se tlisitseng masisapelo tshwantsisong ena. (2)
- 19.7 Halosa phapang dipakeng sa bophelo ba ha Naledi le ba ha Seipati. (2)

MMOHO LE

TEMA YA N

Mohlouwa: (*A le mong.*) Mosadi enwa o batla ho ntarakanya hlooho jwale. O batla hore ke be ke mo jwetse sefahlamahlo ke tena ke tebela Tsietsi tjena hobane mosadiae o ipona e le ya bohlae ka ho fetisisa Kgotsong mona. Ke a bona o a lebala hore nnete e a baba. A ka thubeha pelo le maikutlo ha nka mmolella ke tebetse Tsietsi hobane mohatsae a hanne ho mpulela pelo ya hae. (*Ka ho teneha.*) Ke ba tla ho mmontsha letekatse leo la mosadi yena le sephoqo seo sa hae sa monna batla bolawa ke tlala ba be ba swabe! (*O kgutsa motsotswana.*) Mohlomong nka fetola maikutlo ha Naledi a ka mphuthullela sefuba sa hae. Ha ke re fa o fa ebile matsoho a a hlatswana. Jwale ke makala haholo ha e le mona ba batla tse fumanwang di tonositse feela ho bona. E le hore Naledi o nahana hore o molemo ka eng ha a nqhelela thoko habohloko tjena, hoba ena eo molekane wa hae ke mofutsana enwa a kollang ntsi hanong? Ke tjho ntja feela tjena ya selahlwa- le- boya, ngwana wa lenyekathipa! Motho wa teng ke ne ke re ke mo hlaha thusong hore a imolohe bokgobeng bona boo a leng ho bona empa o nkila sekgethe. Hona o nahana hore Tsietsi o tla mo etsetsang, hoba ha a na le yona ya ho phoka boduma? (*O otlala diatla.*) Tjhe ka nnete ke qala ho bona sethoto se tjena sa mosadi haesale ke eba mokana. (*O ikotla sefuba.*) Feela ha ho nang, nna ke Mohlouwa, mme thato ho tla phethahala ya ka Kgotsong mona!

- 19.8 Bohlokwa ba boipuiso ba Mohlouwa qotsong e ka hodimo ke bofe? (2)
- 19.9 Na o bona Tsietsi a entse ketso e ntle ya ho bolaya bohle bao a ba bolaileng? Hlalosa. (2)
- 19.10 Mohlouwa o bolelang ha a re 'Ke tjho ntja feela tjena ya selahlwa- le- boya, ngwana wa lenyekathipa!' (1)

- 19.11 Bolela ketsahalo E LE NNGWE e tshwantshisong e nnetefatsang maele a reng 'Sekgukguni se bonwa ke sebatladi'. (2)
- 19.12 Diketsahalo tsa tshwantshiso di totobatsa hore di etsahala nakong efe? Tshehetsa karabo ya hao. (3)
- 19.13 Qetelo/phethelo ya terama ee, e totobatsa maikutlo a jwang? Hobaneng? (2)
- [25]**

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 25
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 80